หลักนิติธรรมและประชาธิปไตย

Rule of law and Democracy

ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ

ราชบัณฑิต

ศาสตราจารย์กิตติคุณ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

I. นิติธรรมสากล

II. นิติธรรมไทย

I. นิติธรรมสากล

1.จุดกำเนิดและความหลากหลาย

- **หลักนิติธรรม (The Rule of Law)** เป็นคำที่เกิดในอังกฤษตอนปลายศตวรรษที่ 19 โดย A.V. DICEY กล่าวถึงลักษณะของระบบกฎหมายอังกฤษว่า

  1.กฎหมายธรรมดาสูงสุดกว่าอำเภอใจมนุษย์

  2.เจ้าหน้าที่รัฐและประชาชนอยู่ใต้กฎหมาย / ศาลเดียวกัน

  3.รัฐธรรมนูญอังกฤษเป็นผลมาจากการรับรองสิทธิของศาล

จากวิสามานยนามกลายเป็นสามานยนามขยายไปทั่วโลก

ในสหรัฐอเมริกาบทแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญฉบับที่ 5 (Fifth Amendment) พูดถึง “due process of Law” (ศุภนิติกระบวน)

ในยุโรปคำประกาศสิทธิมนุษย์และพลเมือง 26 ส.ค.1789 ต่อตั้ง “นิติรัฐ” (Etat de Droit /Rechtsstaat)

2.มากมายด้วยนิยามความหมาย

Dicey

Declaration of Delhi (1959) ของ Intl

Commission of Jurist

UN Secretary General

I.Fuller (The Morality of Law) หลักนิติธรรมมี 8 หลัก

1. ทุกคนต้องเคารพกฎหมายที่มีอยู่
2. กฎหมายต้องประกาศให้ทราบทั่วไป
3. กฎหมายไม่มีผลย้อนหลัง
4. กฎหมายต้องบัญญัติให้ชัดเจนเพื่อเลี่ยง การบังคับใช้ที่มิชอบ

5.กฎหมายต้องเลี่ยงความขัดแย้งกันเอง

6.กฎหมายต้องไม่บังคับในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้

7.กฎหมายต้องยืนยงคงอยู่เพื่อให้หยั่งรากลึก แต่ต้องปรับให้เข้ากับสภาพความเปลี่ยนแปลงได้

8.การดำเนินการทุกอย่างของรัฐต้องสอดคล้องทุกประการกับกฎเกณฑ์ที่ประกาศไว้

ศ.ธานินทร์ กรัยวิเชียร

“หลักนิติธรรม ก็คือหลักการพื้นฐานแห่งกฎหมายที่สำคัญในระบอบประชาธิปไตยที่เทิดทูนศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ และยอมรับนับถือสิทธิแห่งมนุษยชนทุกแง่ทุกมุม รัฐต้องให้ความอารักขา คุ้มครองมนุษยชนให้พ้นจากลัทธิทรราชย์ หากมีข้อพิพาทใด ๆ เกิดขึ้น ไม่ว่าระหว่างรัฐกับเอกชน หรือระหว่างเอกชนกับเอกชน ศาลย่อมมีอำนาจอิสระในการตัดสินข้อพิพาทนั้นโดยเด็ดขาดและโดยยุติธรรม ตามกฎหมายของบ้านเมืองที่ถูกต้องและเป็นธรรม”

ความหมายหลักนิติธรรม

ตามนิยามของคณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ (คอ.นธ.)

หลักนิติธรรม หมายถึง *“หลักการพื้นฐานแห่งกฎหมาย ที่กฎหมาย กระบวนยุติธรรม หรือการกระทำใด ๆ จะต้องไม่ฝ่าฝืน ขัด หรือแย้งต่อหลักนิติธรรม”* โดยอาจจำแนกได้เป็น 2 ประการ คือ

1. หลักนิติธรรมโดยเคร่งครัด หรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างแคบ

2. หลักนิติธรรมโดยทั่วไป หรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างกว้าง

หลักนิติธรรมโดยเคร่งครัด

หากฝ่าฝืนการนั้นย่อมไม่มีผลใช้บังคับ มี 7 หลัก

- หลักความเป็นอิสระ และความเป็นกลางของผู้พิพากษาและตุลาการ
- กฎหมายต้องใช้บังคับเป็นการทั่วไป
- กฎหมายต้องการมีประกาศใช้ให้ประชาชนทราบ
- กฎหมายอาญาต้องไม่มีผลย้อนหลังในทางที่เป็นโทษ
- ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องมีสิทธิในการต่อสู้คดี
- เจ้าหน้าที่ของรัฐจะใช้อำนาจได้เท่าที่กฎหมายให้อำนาจ
- กฎหมายจะยกเว้นความรับผิดชอบให้แก่การกระทำที่ยังไม่เกิดขึ้นไม่ได้

หลักนิติธรรมโดยทั่วไป

เป็นลักษณะที่ดีของกฎหมาย หรืออุคติทางกฎหมาย การฝ่าฝืนทำให้เป็นกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม “ไม่ดี” มี 16 หลัก คือ

- กฎหมายที่ดีต้องมีความชัดเจน
- กฎหมายที่ดีต้องไม่ขัดแย้งกันเอง
- กฎหมายที่ดีต้องมีเหตุผล
- กฎหมายที่ดีต้องนำไปสู่ความเป็นธรรม
- กฎหมายที่ดีต้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือสิทธิขั้นพื้นฐาน
- กฎหมายที่ดีต้องทันสมัยและสามารถรองรับต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม

- กฎหมายที่ดีต้องบัญญัติตามกระบวนการและขั้นตอนที่กฎหมายบัญญัติไว้
- กฎหมายที่ดีต้องไม่มีผลย้อนหลัง เป็นผลร้ายหรือกระทบต่อสิทธิหน้าที่หรือความรับผิดชอบต่อบุคคล
- กฎหมายที่ดีต้องมีบทลงโทษที่เหมาะสม และได้สัดส่วนกับความผิด
- กฎหมายที่ดีต้องมีการบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพและส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้และเคารพกฎหมาย
- กระบวนการนิติบัญญัติต้องเป็นกระบวนการที่เปิดเผย โปร่งใสและตรวจสอบได้

- กระบวนการยุติธรรมที่ดีต้องเปิดโอกาสให้มีการอุทธรณ์
- กระบวนการยุติธรรมที่ดีต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงได้โดยสะดวก ไม่ชักช้าด้วยค่าใช้จ่ายที่เหมาะสม
- กระบวนการยุติธรรมที่ดีต้องส่งเสริมให้มีกระบวนการยุติธรรมทางเลือก
- นักกฎหมายผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดีต้องมีความเป็นอิสระและความเป็นกลางในการปฏิบัติหน้าที่
- นักกฎหมายผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดีต้องซื่อสัตย์สุจริต ยึดหลักคุณธรรม เมตตาธรรมและสันติธรรม

ร่างรัฐธรรมนูญฉบับสภาปฏิรูปไม่เห็นชอบ พ.ศ.2558

ร่างมาตรา 205 หลักนิติธรรมอันเป็นรากฐานของรัฐธรรมนูญในระบอบประชาธิปไตย อย่างน้อยมีหลักการพื้นฐานสำคัญ ดังต่อไปนี้

1.ความสูงสุดของรัฐธรรมนูญและกฎหมายเหนืออำเภอใจของบุคคลและการเคารพรัฐธรรมนูญและกฎหมายทั้งโดยรัฐและประชาชน

2.การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค

3.การแบ่งแยกการใช้อำนาจ การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและการป้องกันการขัดกันระหว่างประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ส่วนร่วม

4.นิติกระบวนการอันเป็นธรรม ซึ่งอย่างน้อยต้องไม่บังคับใช้รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายย้อนหลังเป็นโทษทางอาญาแก่บุคคล ให้บุคคลมีสิทธิในการปกป้องตนเอง เมื่อสิทธิหรือเสรีภาพถูกกระทบ ไม่บังคับให้บุคคลต้องใช้ถ้อยคำ ซึ่งทำให้ต้องรับผิดทางอาญา ไม่ทำให้บุคคลต้องถูกดำเนินคดีอาญาในการกระทำความผิดเดียวกันมากกว่า 1 ครั้ง และมีข้อกำหนดให้สันนิษฐานว่า บุคคลเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาความกระทำผิด

5.ความเป็นอิสระของศาล และความสุจริตเที่ยงธรรมของกระบวนการยุติธรรม

ร่างมาตรา 207 วรรคหนึ่ง การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีเป็นอำนาจ ซึ่งต้องดำเนินการให้เป็นไปโดยยุติธรรม ตามหลักนิติธรรมตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย และในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์

ร่างมาตรา 208 วรรคหนึ่ง การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม ต้องเป็นไปโดยเที่ยงธรรม ปราศจากการขัดกันแห่งผลประโยชน์และปราศจากอคติทั้งปวง และต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามหลักนิติธรรมตามรัฐธรรมนูญ และตามกฎหมาย

ใน Political Theory and Rule of Law (1978)

Judith N.Shklar เห็นว่าความคิดเรื่องหลักนิติธรรมถูกใช้พร่ำเพรื่อ และใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางอุดมการณ์ต่าง ๆ กัน

จึงเห็นได้ว่า “หลักนิติธรรม” สากลเป็นเพียง “จริยธรรมของกฎหมาย” (morality of law) เป็นเครื่องวัดความ “ดี /เลว” ของกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม

หลักนิติธรรมกับการปกครอง

ในระบบเผด็จการ จะเป็นการปกครองโดยกฎหมาย (rule by law) ที่ออกโดยผู้เผด็จการที่ครอบงำอำนาจสูงสุดทั้งสาม

- อำเภอใจของผู้มีอำนาจเปลี่ยนกฎหมายได้ทุกเมื่อ
- เป้าหมาย (ends) สำคัญกว่า วิธีการ (means)
- ศาลและกระบวนการยุติธรรมไม่อิสระ ไม่เที่ยงธรรม
- การทุจริตของผู้นำ นำไปสู่อะไรก็ได้

Head of government		Estimates of funds allegedly embezzled	GDP per capita (2001)
Mohamed Suharto	President of Indonesia , 1967-98	US $ 15 to 35 billion	US $ 695
Ferdinand Marcos	President of Philippines, 1972-86	US $ 5 to 10 billion	US $ 912
Mobutu Sese Seko	President of Zaire , 1965-97	US $ 5 billion	US $ 99
Sani Abacha	President of Nigeria ,1993-98	US $ 2 to 5 billion	US $ 319
Slobodan Milosevic	President of Serbia/Yugoslavia,1989-2000	US $ 1 billion	n/a
Jean-Claude Duvalier	President of Haiti ,1971-86	US $ 300 to 800 million	US $ 460
Alberto Fujimori	President of Peru, 1990-2000	US $ 600 million	US $ 2,051
Pavlo Lazarenko	Prime Minister of Ukraine,1996-97	US $ 114 to 200 million	US $ 766
Arnoldo Alemán	President of Nicaragua, 1997-2002	US $ 100 million	US $ 490
Joseph Estrada	President of Philippines, 1998-2001	US $ 78 to 80 million	US $ 912

ที่มา : Transparency International Report 2004

ประชาธิปไตยส่งเสริมหลักนิติธรรม

1.การที่อำนาจไม่กระจุกตัว และแต่ละฝ่ายมีกำลังที่จะดุลและคานกัน กฎหมายจึงมีความสำคัญในการแก้ปัญหา

- หลักแบ่งแยกอำนาจ
- การกระจายตัวของอำนาจในสังคม (สื่อมวลชน , ธุรกิจ , NGO)

2.การรับรองสิทธิเสรีภาพทำให้ประชาชนใช้เสรีภาพเป็นเครื่องมือควบคุมรัฐได้

- เสรีภาพสื่อมวลชน
- เสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์, ชุมนุม
- สิทธิในการฟ้องคดี / ศาล และองค์กรอิสระที่เที่ยงธรรมและมีความเป็นอิสระอย่างแท้จริงให้ความเป็นธรรม

3.ทางเลือกในระบอบประชาธิปไตย (choices) เป็นไปโดยอิสระ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างเต็มที่

4.เสียงของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย ทำให้รัฐบาลต้องตอบสนองและแก้ปัญหา

- การปฏิรูประบบกฎหมาย กระบวนการยุติธรรม
- ความอดอยาก และปัญหาสังคมอื่น

รัฐธรรมนูญประชาธิปไตยต้องให้ความคุ้มครองนิติธรรม : Supremacy of the Constitution = Supremacy of the Rule of Law

หลักนิติธรรมส่งเสริมประชาธิปไตย

1. การเคารพสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคในนิติธรรม คือ รากแก้วของประชาธิปไตย การละเมิดสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคจะได้รับการเยียวยาโดยศาลและกระบวนการยุติธรรมที่อิสระ

2.การเคารพกฎหมายโดยรัฐและประชาชนนำมาซึ่งความสุจริต ความสงบ และมั่นคงของสังคมประชาธิปไตย

3.นิติธรรมจะควบคุมใช้อำนาจรัฐและเจ้าหน้าที่ให้อยู่ในขอบเขตไม่มีลักษณะอำเภอใจ

4.ฝ่ายค้านและเสียงข้างน้อยได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย

หลักนิติธรรมและประชาธิปไตยส่งเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม

ผลการศึกษาของ Roberto Rigobon , Dani Rodrik เรื่อง Rule of Law, Democracy , openness and income : Estimating the Interrelationships , 2004

“เราพบว่าประชาธิปไตยและหลักนิติธรรมทั้งคู่เป็นผลดีต่อระบบเศรษฐกิจ แต่หลักนิติธรรมมีผลสูงมากกว่าต่อรายได้.....รายได้ที่สูงกว่าทำให้สถาบันต่าง ๆ เปิดมากขึ้นและดีขึ้น.....หลักนิติธรรมกับประชาธิปไตยต่างฝ่ายต่างเสริมพลังซึ่งกันและกัน

ความเชื่อมั่นในนิติธรรม (trust in Rule of Law) จะช่วยดึงดูดการลงทุน

- เสรีภาพในทางเลือก และเสรีภาพในการประกอบอาชีพ / ประกอบการ

- กรรมสิทธิ์ได้รับความคุ้มครอง , สัญญาได้รับการปฏิบัติ

- ข้อพิพาทได้รับการตัดสินอย่างอิสระ สุจริต เที่ยงธรรม

สถาบันธนาคารโลก (WBI) ได้จัด **“นิติธรรม”** ไว้ในระบบธรรมาภิบาลของประเทศ ปรากฏใน Worldwide Governance Indicators

World Justice Project ก็ทำ Rule of Law Index

- Constraints on Government Power
- Absence of Corruption
- Open Government
- Fundamental Rights
- Order and Security
- Regulatory Enforcement
- Civil Justice
- Criminal Justice

ในปี 2559 ไทยเป็นอันดับ 10 ใน 15 ประเทศเอเชีย แปซิฟิค

64 ใน 113 ประเทศทั่วโลก

ประชาธิปไตยตะวันตกกับพัฒนานิติธรรม

Samuel P.Huntington ในหนังสือ The Third Wave : Democratization in the Late Twentieth Century.

First Wave : ปลาย ศ.18 – หลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ประชาธิปไตยตะวันตก 29 ประเทศ

สิทธิเลือกตั้ง : เสียภาษี ,บุรุษ, คนผิวขาว

เสมอภาคทางกฎหมาย : เลื่อมล้ำและกดขี่

ทางเศรษฐกิจสังคม

เกิดการถอยหลัง : เกิดเผด็จการชาตินิยม

: เกิดสังคมนิยมคอมมิวนิสต์

ประชาธิปไตยตะวันตกเหลือ 12 ประเทศ

ละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์, สิทธิ

เสรีภาพมหาศาล

Second Wave

: หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 –ทศวรรษ 1960

: ความเสมอภาคในสิทธิ เลือกตั้งของชาย –หญิง

: ความเสมอภาคทางผิว

: รัฐสวัสดิการอังกฤษ (welfare state)

30-36 ประเทศเป็นประชาธิปไตย

Third Wave

: Carnation Revolution ในโปรตุเกส 1974

: การขยายตัวประชาธิปไตยในละตินอเมริกา

: การล่มสลายของจักรวรรดิโซเวียต เอเชีย

ประชาธิปไตยเพิ่มขึ้น 100 ประเทศ

: การแทรกแซงของทหาร

: การใช้ประชานิยม / การซื้อเสียง

: Arab Spring turns into Arab Winter

II.นิติธรรมไทย

ประชาธิปไตยไทยกับพัฒนาการนิติธรรมไทย

ราชาธิปไตยกับการใช้กฎหมายในการปฏิรูปสมัย รัชกาลที่ 5

- ทรงตั้งเคาน์ซิลออฟสเตดหรือที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน
- ทรงออกกฎหมายปฏิรูปเศรษฐกิจ สังคม
- ทรงปฏิรูปการศาล และระบบกฎหมาย : นิติธรรมตะวันตก

เบื้องแรกประชาธิปไตย (2475 – 2500)

- เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 : รัฐธรรมนูญ พระราชทาน
- ความขัดแย้ง : การรัฐประหาร

  1 เม.ย. 2475 ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎร

  20 มิ.ย. 2476 พระยาพหลฯ ยึดอำนาจ

- **เมื่อผู้นำชาติพันภัย (จอมพล ป.พิบูลสงคราม)**

  : 2481 ตั้งศาลพิเศษกำจัดศัตรูทางการเมือง

  : ลัทธิทหารกับสงครามอินโดจีน และร่วมรบกับญี่ปุ่น

  : กฎหมายอาชญากรย้อนหลังกับคำพิพากษาศาลอาชญากรสงครามที่ 1/2489

- **รัฐธรรมนูญเครื่องมือทางการเมือง**

: รัฐธรรมนูญ 2489 กับการกีดกันทหาร

รัฐประหาร 2490 และรัฐธรรมนูญชั่วคราว 2490 ได้สถาปนา “จารีตแห่งการรัฐประหาร” ขึ้น ครั้งแรก คือ การเลิกรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญ 2492 กับการกำจัด “สมาคมคณะราษฎร”

การพยายามย้อนอดีต : รัฐธรรมนูญ 2475 แก้ไขเพิ่มเติม 2495

- **รัฐประหาร / กบฏ เครื่องมือแห่งอำนาจ**

  : กบฏเสนาธิการทหาร 2491

  กบฏวังหลวง 2492

  กบฏแมนฮัตตัน 2494

  การสังหารนักการเมืองฝ่ายตรงข้ามกัน

- จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยึดอำนาจ (16 ก.ย. 2500 , 20 ต.ค.2501)
- ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร 2502 มาตรา 17 : การฟื้นฟูพระราชสถานะ
- “ประชาธิปไตยแบบไทย ๆ”
- เริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาชนบท

- ## ภัยคอมมิวนิสต์ และนิติธรรมที่รอได้
  - ไทยในสงครามเย็น / ข้อตกลงถนัด –รัสต์และฐานทัพ การก่อตั้ง SEATO เคียงข้าง NATO
  - วันเสียงปืนแตกที่บ้านนาบัว เรณูนคร นครพนม 7 ส.ค.2508
  - การแทรกแซงนักศึกษาหลัง 14 ต.ค.16 , 6 ต.ค.19
  - นโยบาย 66/2523 และการนิรโทษกรรมตาม พ.ร.บ.นิรโทษกรรมแก่ผู้ประทำการอันเป็นความผดต่อความมั่นคงของรัฐภายในราชอาณาจักรตามประมวลกฎหมายอาญา และความผิดตามกฎหมายว่าด้วยกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ.2532

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : นิติธรรมที่เลือกข้าง

- แผน 1 -3 โครงสร้างพื้นฐาน / ผลิตทดแทนนำเข้า
- แผน 4- 5 ผลิตเพื่อส่งออก + Eastern Sea Board
- การผนึก ราชการ + ธุรกิจเอกชน (กรอ. วปรอ.)
  เศรษฐกิจโตปีละ กว่า 10 % จนเกิดวิกฤตปี 2540

ยุทธศาสตร์การพัฒนาดังกล่า ส่งผลให้มีกฎหมายที่จัดสรรผลประโยชน์แก่ธุรกิจอุตสาหกรรมขนาดใหญ่

- กฎหมายส่งเสริมการลงทุน
- กฎหมายการนิคมอุตสาหกรรม
- กฎหมายคืนภาษีศุลกากร
- กฎหมายธนาคารเพื่อการนำเข้าและส่งออก และธนาคารแห่งประเทศไทย
- กฎหมายตลาดหลักทรัพย์
- กฎหมายสภาหอการค้า สภาอุตสาหกรรม ฯลฯ

คนจน คนด้อยโอกาส และ SME ไม่ได้รับความสนใจ

- กฎหมายกองทุนสงเคราะห์เกษตรกร เก็บ premium ข้าว (ภาษี)
- มาตรการพยุงราคาได้ประโยชน์แก่โรงสีและพ่อค้าคนกลาง

มีความพยายามปฏิรูปเชิงสังคมนิยม แต่ล้มเหลว

- กฎหมายประกันสังคม พ.ศ.2497
- การกำจัดการถือครองที่ดิน ตามประมวลกฎหมายที่ดินซึ่งมิได้ใช้บังคับ

ผลการพัฒนากว่า 5 ทศวรรษ

ดีขึ้นตามที่กล่าวหรือไม่ ?

ตารางที่ 1 : ตารางการกระจายรายได้ในช่วงเวลา พ.ศ. 2505 - 2533

รายการ	2505/06	2511/12	2514/16	2518	2524	2529	2531	2533
กลุ่มประชากรร้อยละ 20 ที่มีรายได้ต่ำสุด (Quintile1)	2.9	3.4	2.4	6.05	5.45	4.47	4.53	4.23
กลุ่มประชากรร้อยละ 20 ที่มีรายได้ต่ำ(Quintile2)	6.2	6.1	5.1	9.72	9.26	7.82	7.89	7.43
กลุ่มประชากรร้อยละ 20 ที่มีรายได้ปานกลาง (Quintile3)	10.5	10.4	9.7	14.02	13.69	12.30	12.38	11.58
กลุ่มประชากรร้อยละ 20 ที่มีรายได้สูง(Quintile4)	20.9	19.2	18.4	20.97	21.08	20.43	20.17	19.49
กลุ่มประชากรร้อยละ 20 ที่มีรายได้สูงสุด (Quintile5)	59.5	60.9	64.4	49.24	50.52	54.98	54.40	57.26
ค่าสัมประสิทธิ์จีนี	0.456	0.482	0.535	0.426	0.442	0.496	0.487	0.515
อัตราส่วนรายได้ของกลุ่มรวยที่สุดต่อกลุ่มจนสุด (Q5/Q1)	20.5	17.9	26.8	8.1	9.3	12.3	12.0	13.5

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 2 : ตารางการกระจายรายได้ในช่วงเวลา พ.ศ. 2535-2549

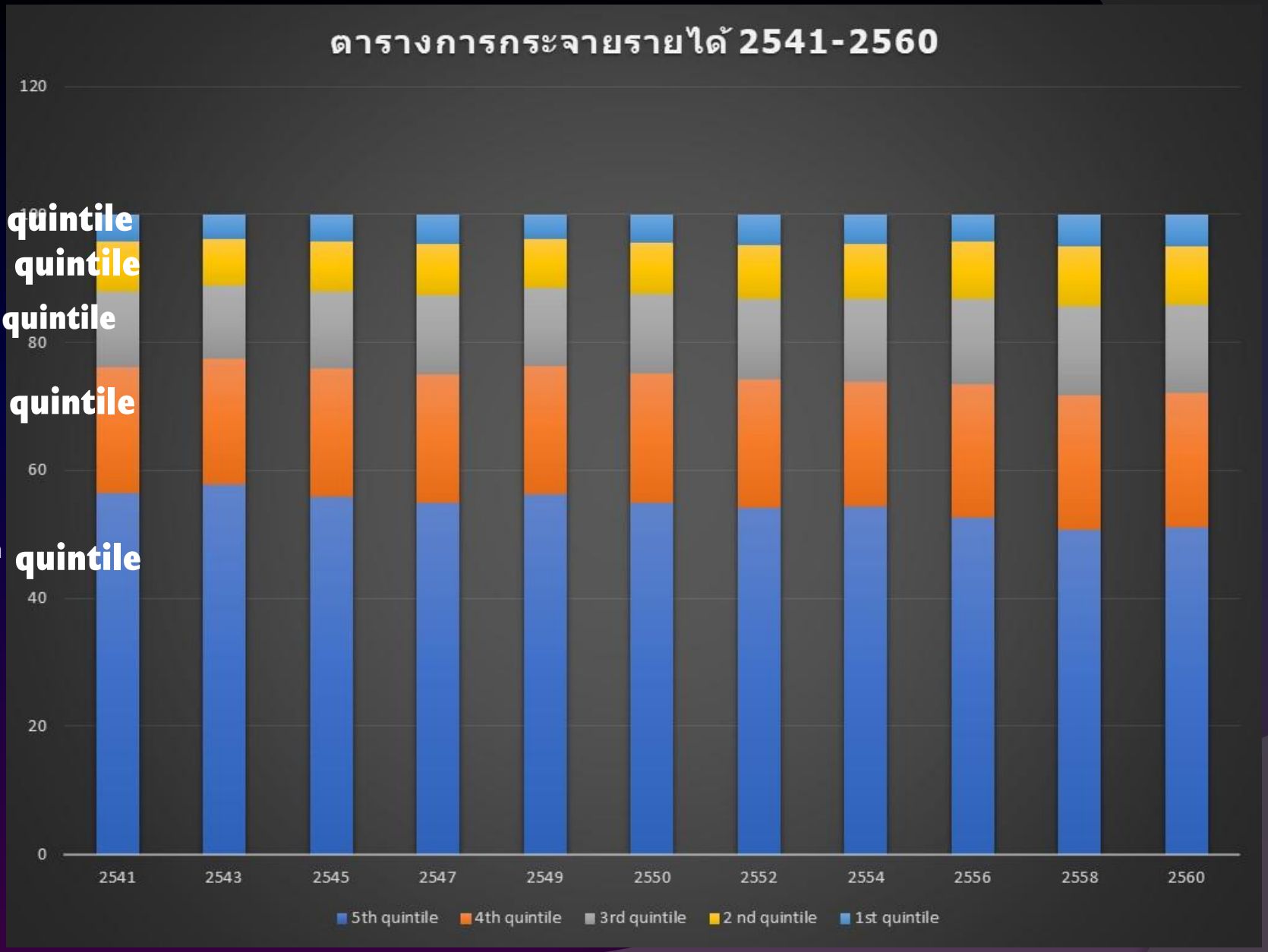
รายการ	2535	2537	2539	2541	2543	2545	2547	2549
กลุ่มประชากรร้อยละ 20 ที่มีรายได้ต่ำสุด (Quintile1)	3.98	3.97	4.16	4.27	3.89	**4.23**	**4.54**	**3.84**
กลุ่มประชากรร้อยละ 20 ที่มีรายได้ต่ำ(Quintile2)	6.93	7.23	7.52	7.69	7.19	7.72	8.04	7.67
กลุ่มประชากรร้อยละ 20 ที่มีรายได้ปานกลาง(Quintile3)	10.96	11.61	11.78	11.91	11.39	12.07	12.41	12.12
กลุ่มประชากรร้อยละ 20 ที่มีรายได้สูง(Quintile4)	**18.80**	**19.81**	**19.88**	**19.74**	**19.76**	**20.07**	**20.16**	**20.08**
กลุ่มประชากรร้อยละ 20 ที่มีรายได้สูงสุด (Quintile5)	59.43	57.37	56.66	56.39	57.77	55.91	54.86	**56.29**
ค่าสัมประสิทธิ์จีนี	0.536	**0.521**	**0.513**	**0.507**	**0.522**	**0.508**	**0.493**	**0.514**
อัตราส่วนรายได้ของกลุ่มรวยที่สุดต่อกลุ่มจนสุด (Q5/Q1)	14.9	**14.5**	**13.6**	**13.2**	**14.9**	**13.23**	**12.10**	**14.66**

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 3 : ตารางการกระจายรายได้ในช่วงเวลา พ.ศ. 2550-2560

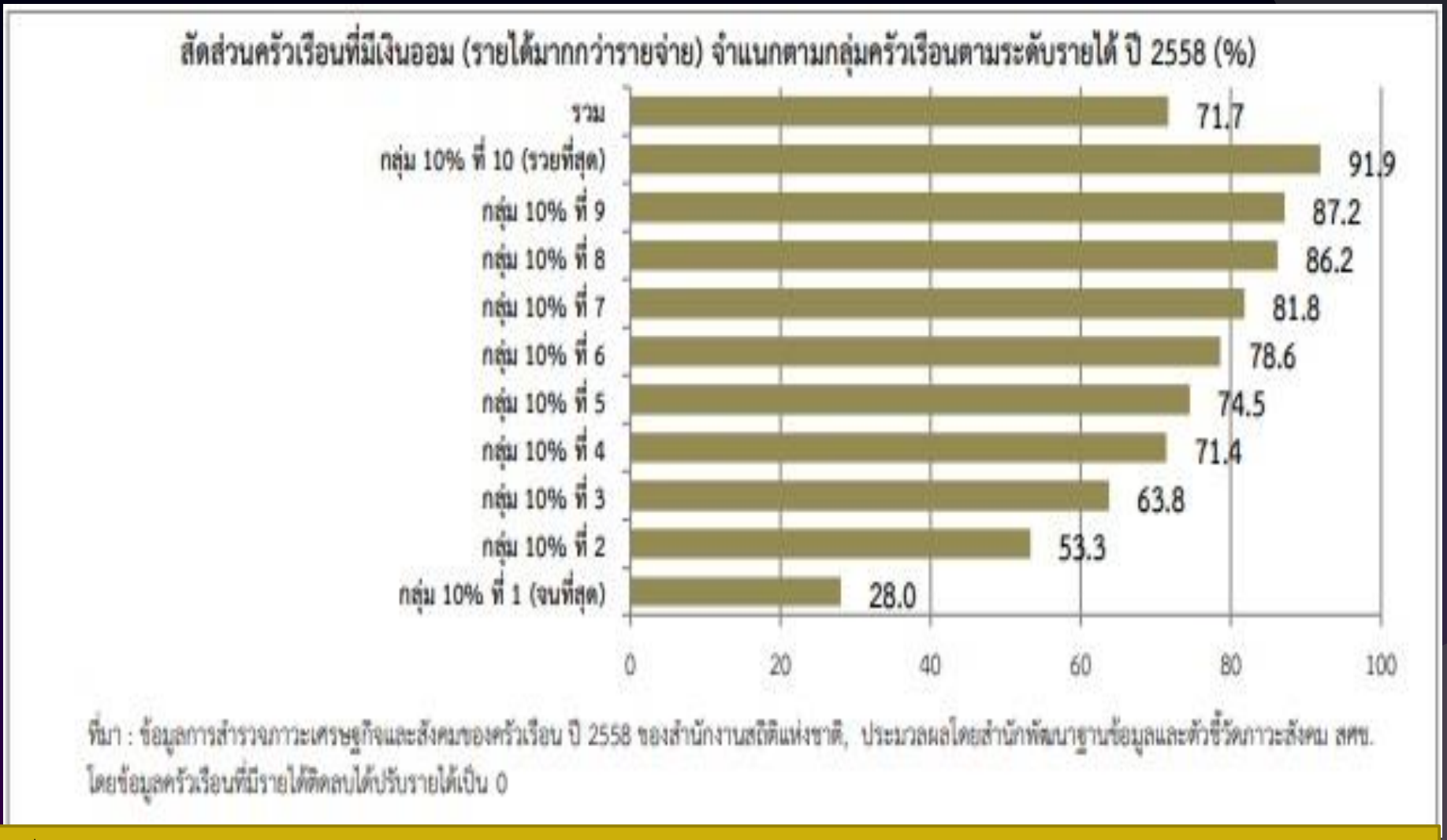
รายการ	2550	2552	2554	2556	2558	2560
กลุ่มประชากรร้อยละ 20 ที่มีรายได้ต่ำสุด (Quintile1)	4.41	4.79	4.62	4.16	4.92	5.03
กลุ่มประชากรร้อยละ 20 ที่มีรายได้ต่ำ(Quintile2)	8.04	8.36	8.66	9	9.4	9.14
กลุ่มประชากรร้อยละ 20 ที่มีรายได้ปานกลาง(Quintile3)	12.42	12.57	12.82	13.47	13.93	13.7
กลุ่มประชากรร้อยละ 20 ที่มีรายได้สูง(Quintile4)	20.20	20.08	19.59	20.79	20.99	21
กลุ่มประชากรร้อยละ 20 ที่มีรายได้สูงสุด (Quintile5)	54.93	54.19	54.31	52.58	50.76	51.12
ค่าสัมประสิทธิ์จีนี	0.497	0.49	0.484	0.465	0.445	0.453
อัตราส่วนรายได้ของกลุ่มรวยที่สุดต่อกลุ่มจนสุด (Q5/Q1)	12.47	11.31	11,77	12.64	10.31	10.16

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

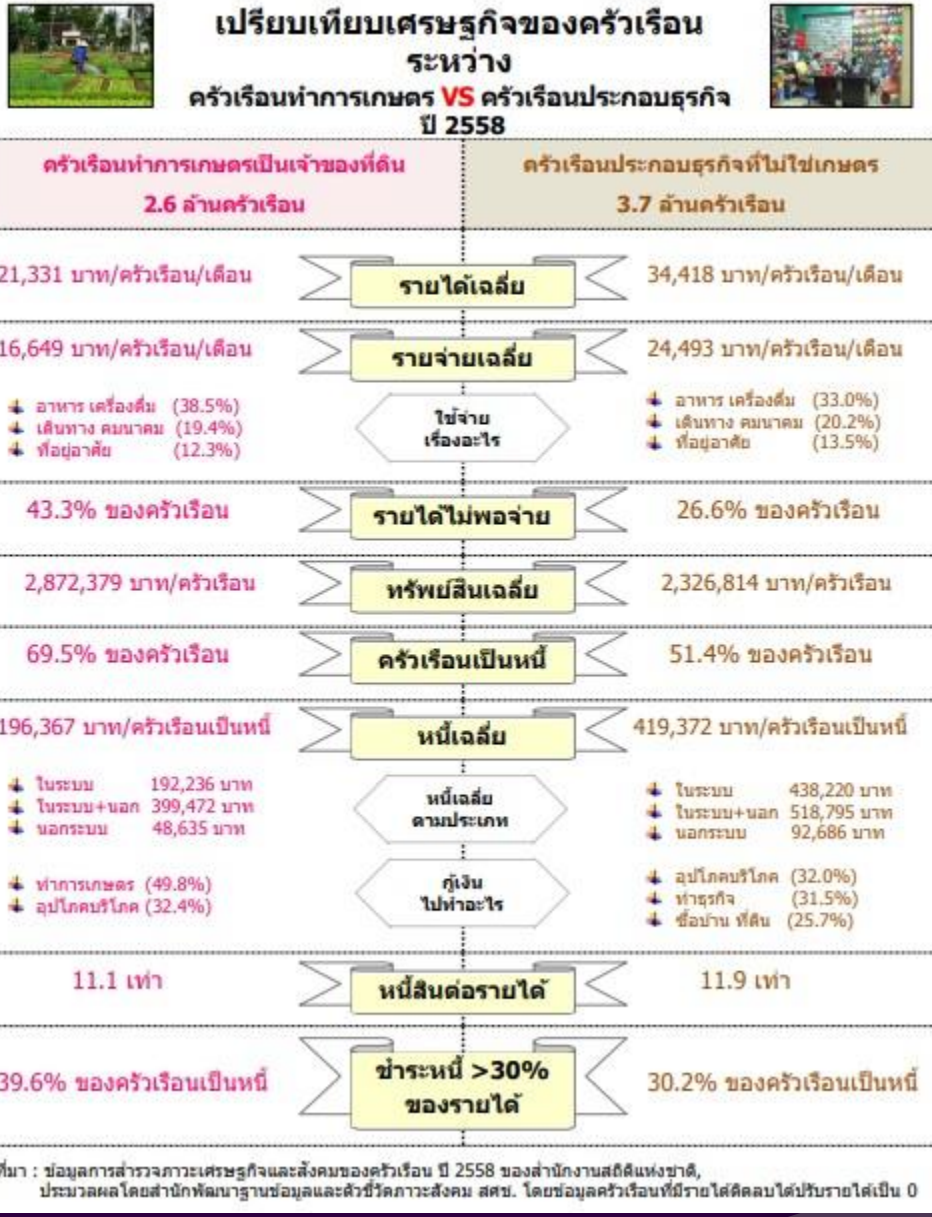

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

สัดส่วนครัวเรือนที่มีเงินออม (ตามระดับรายได้ปี 2558)

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, กันยายน 2559.

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, กันยายน 2559.

เปรียบเทียบเศรษฐกิจของครัวเรือน ระหว่าง ครัวเรือนจนสุด VS ครัวเรือนรวยสุด ปี 2558

ครัวเรือน 10% จนสุด		ครัวเรือน 10% รวยสุด
8,212 บาท/ครัวเรือน/เดือน	รายได้เฉลี่ย	80,660 บาท/ครัวเรือน/เดือน
ค่าจ้าง เงินเดือน (21.2%) ทำการเกษตร (17.4%) อาหารไม่ต้องซื้อ (15.0%)	รายได้มาจากไหน	ค่าจ้าง เงินเดือน (47.6%) ประกอบธุรกิจ (23.5%) ทำการเกษตร (7.1%)
11,622 บาท/ครัวเรือน/เดือน	รายจ่ายเฉลี่ย	45,894 บาท/ครัวเรือน/เดือน
อาหาร เครื่องดื่ม (48.6%) ที่อยู่อาศัย (12.9%) เดินทาง คมนาคม (11.7%)	ใช้จ่ายเรื่องอะไร	เดินทาง คมนาคม (22.7%) อาหาร เครื่องดื่ม (20.4%) ที่อยู่อาศัย (14.9%)
72.0% ของครัวเรือน	รายได้ไม่พอจ่าย	8.1% ของครัวเรือน
991,265 บาท/ครัวเรือน	ทรัพย์สินเฉลี่ย	5,384,841 บาท/ครัวเรือน
54.3% ของครัวเรือน	ครัวเรือนเป็นหนี้	52.9% ของครัวเรือน
121,170 บาท/ครัวเรือนเป็นหนี้	หนี้เฉลี่ย	947,109 บาท/ครัวเรือนเป็นหนี้
ในระบบ 122,671 บาท ในระบบ+นอก 220,875 บาท นอกระบบ 30,510 บาท	หนี้เฉลี่ยตามประเภท	ในระบบ 960,674 บาท ในระบบ+นอก 858,626 บาท นอกระบบ 291,946 บาท
ทำการเกษตร (47.8%) อุปโภคบริโภค (31.1%)	กู้เงินไปทำอะไร	ซื้อบ้าน ที่ดิน (43.1%) อุปโภคบริโภค (35.8%) ทำธุรกิจ (13.1%)
15.2 เท่า	หนี้สินต่อรายได้	13.1 เท่า
44.2% ของครัวเรือนเป็นหนี้	ชำระหนี้ >30% ของรายได้	25.8% ของครัวเรือนเป็นหนี้

ที่มา : ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2558 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ,
ประมวลผลโดยสำนักพัฒนาฐานข้อมูลและดัชนีวัดภาวะสังคม สศช. โดยข้อมูลครัวเรือนที่มีรายได้ติดลบได้ปรับรายได้เป็น 0

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, กันยายน 2559.

เปรียบเทียบรายได้และรายจ่ายครัวเรือน

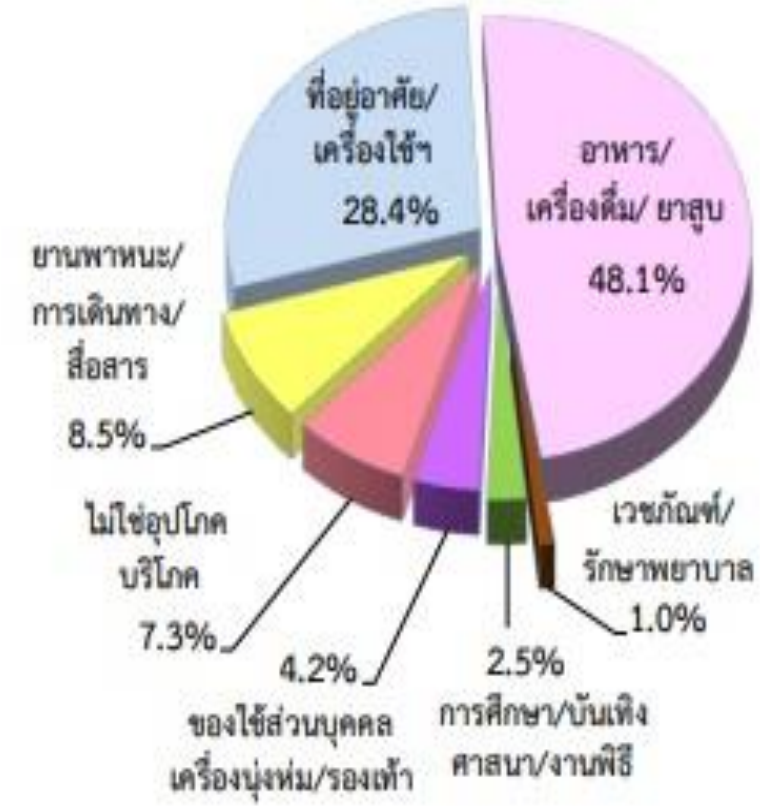
กลุ่มครัวเรือนตามระดับรายได้	จำนวน (ครัวเรือน)	รายได้เฉลี่ย (บาท/ครัวเรือน/เดือน)	รายจ่ายเฉลี่ย (บาท/ครัวเรือน/เดือน)	รายได้คงเหลือเฉลี่ย (บาท/ครัวเรือน/เดือน)	ร้อยละของครัวเรือนที่มีรายได้ <= รายจ่าย (%)	ร้อยละของครัวเรือนที่มีรายได้ > รายจ่าย (%)	มูลค่าทรัพย์สินทั้งหมด (บาท/ครัวเรือน)	ร้อยละของครัวเรือนที่เป็นหนี้ (%)	หนี้สินเฉลี่ยของครัวเรือนที่เป็นหนี้ (บาท/ครัวเรือน)	หนี้สินต่อรายได้ (เท่า)
กลุ่ม 10% ที่ 1 (จนที่สุด)	2,132,603	8,212	11,622	-3,410	72.0	28.0	991,265	54.3	121,170	15.2
กลุ่ม 10% ที่ 2	2,133,372	12,013	12,409	-397	46.7	53.3	1,019,770	51.9	129,458	8.9
กลุ่ม 10% ที่ 3	2,131,144	14,226	13,700	526	36.2	63.8	1,168,559	51.3	129,572	8.0
กลุ่ม 10% ที่ 4	2,133,009	16,951	15,320	1,631	28.6	71.4	1,252,754	48.5	143,953	7.3
กลุ่ม 10% ที่ 5	2,132,758	20,174	17,927	2,247	25.5	74.5	1,273,366	49.7	217,509	8.8
กลุ่ม 10% ที่ 6	2,132,591	22,604	19,189	3,415	21.4	78.6	1,303,377	43.6	240,124	8.9
กลุ่ม 10% ที่ 7	2,132,586	25,985	21,176	4,809	18.2	81.8	1,368,424	43.1	322,119	9.7
กลุ่ม 10% ที่ 8	2,132,280	29,997	24,026	5,970	13.8	86.2	1,664,637	45.7	372,987	9.9
กลุ่ม 10% ที่ 9	2,133,425	39,618	30,310	9,308	12.8	87.2	2,422,434	49.8	551,169	11.7
กลุ่ม 10% ที่ 10 (รวยที่สุด)	2,132,231	80,660	45,894	34,766	8.1	91.9	5,384,841	52.9	947,109	13.1
รวม	**21,325,999**	**27,043**	**21,157**	**5,886**	**28.3**	**71.7**	**1,785,527**	**49.1**	**319,326**	**10.2**

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, กันยายน 2559.

สัดส่วนค่าใช้จ่าย ปี 2561

ควินไทล์ กลุ่มที่ 1
(ค่าใช้จ่ายต่ำสุด)

จนสุด

ควินไทล์ กลุ่มที่ 5
(ค่าใช้จ่ายสูงสุด)

รวยสุด

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, กันยายน 2559.

ความเหลื่อมล้ำในการถือครองบัญชีเงินฝาก (2562)

- บัญชีไม่เกิน 5 หมื่นบาท มีจำนวน 87,187,625 บัญชี คิดเป็นร้อยละ: 87.12
- บัญชีไม่เกิน 1 ล้านบาท มีจำนวน 98,548,780 บัญชี คิดเป็นร้อยละ: 98.47
- บัญชีเกิน 1 ล้านบาท มีจำนวน 1,532,132 บัญชี คิดเป็นร้อยละ: 1.53

(ที่มา ธนาคารแห่งประเทศไทย 10 เมษายน 2562)

ความเหลื่อมล้ำในการถือครองหุ้น

- ผู้ถือหุ้นรายใหญ่ หมายถึงผู้ถือหุ้นในบริษัทจดทะเบียนเกินกว่า 10% ของจำนวนที่มีสิทธิออกเสียงทั้งหมดของบริษัทจดทะเบียน
- ผู้ถือหุ้นรายใหญ่ถูกแบ่งเป็น บุคคล (5,251 คน) และนิติบุคคล (947 แห่ง)
- หากมองเฉพาะบุคคล ถ้ามีนักลงทุน 1,000 คน จะมีรายใหญ่อยู่ 3 คน
- นั่นก็คือ หากมีรายใหญ่ 100 คน... คนที่รวยที่สุด 10 คนแรก จะถือครองทรัพย์สินเกือบทั้งหมด!

ที่มา: StockRadar, ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย 2561

การกระจุกตัวของการถือครองที่ดิน

Quintile ที่	จำนวนผู้ถือครอง (ราย)	ผลรวมพื้นที่ถือครองทั้งสิ้น			ร้อยละ
		ไร่	งาน	ตารางวา	
Quintile 1 (พื้นที่น้อยที่สุด)	3,181,406	232,790	2	89.81	0.25
Quintile 2	3,180,094	860,042	3	23.69	0.91
Quintile 3	3,178,480	3,351,173	-	10.37	3.53
Quintile 4	3,180,085	14,597,194	-	20.31	15.39
Quintile 5 (พื้นที่มากที่สุด)	3,179,982	75,827,412	3	95.21	79.93
รวม	15,900,047	94,868,613	2	39.39	100.00
สัดส่วน quintile ที่5/1		325.73			

ที่มา: ดวงมณี เลาวกุล (2556). การกระจุกตัวของความมั่งคั่งในสังคมไทย

สัดส่วนการถือครองที่ดินในประเทศไทย

- ประชาชน 75% ไม่มีที่ดิน
- ประชาชน 20 % ครอบครองที่ดิน 20%
- ประชาชน 5 % ครอบครองที่ดิน 80 %

ที่มา: ดวงมณี เลาวกุล (2556). การกระจุกตัวของความมั่งคั่งในสังคมไทย

ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมนี้เอง เป็นที่มาของความขัดแย้ง ร้าวลึกระหว่าง “คนไม่มี” และ “คนชั้นกลางระดับล่าง” กับ “คนมั่งมี” และ “คนชั้นกลางระดับบน” จนเกิดความขัดแย้งร้าวลึกระหว่างประชาชน

- ก.พ.49 – 22 พ.ค.57 701 วัน (2 ปี) เสียชีวิต 131 คน บาดเจ็บ 3,388 คน มูลค่าความเสียหายทางตรง 33,572 ล้านบาท และทางเศรษฐกิจและการเสียโอกาส กว่า 2 ล้านล้าน
- เลือกตั้งเป็นโมฆะ 2 ครั้ง
- ยึดอำนาจ 2 ครั้ง 19 ก.ย. 49 และ 22 พ.ค.57

- รัฐธรรมนูญ 2550 มาตรา 3 วรรค 2

"การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐ ต้องเป็นไปตาม **หลักนิติธรรม**"

จาก **"จริยธรรมของกฎหมาย"** ที่ใช้วัดความดี / เลว ของกฎหมาย

เป็น

"หลักกฎหมายรัฐธรรมนูญ" ที่ต้องเคารพ

- **รัฐธรรมนูญ 2560 มาตรา 3 วรรค 2**

“รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรอิสระ และหน่วยงานของรัฐต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมายและหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนร่วมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาธิปไตยโดยรวม”

สภาพบังคับอยู่ในมาตรา 26

“.....กฎหมายดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม...”

ถ้าพิจารณาตามรัฐธรรมนูญ ประเทศไทยก็ยึด “หลักนิติธรรม” อย่างเป็นทางการ แต่ในความเป็นจริง นิติธรรมไทยยังคงมีปัญหาและอุปสรรคมากมาย

แม้รัฐธรรมนูญที่สถาปนานิติธรรมทางการก็ยอมรับว่านิติธรรมในความเป็นจริงมีปัญหา

ในหมวดว่าด้วยการปฏิรูปประเทศ ซึ่งพูดถึงการปฏิรูป 7 ด้าน ก็กำหนดให้มีการปฏิรูปเรื่องนิติธรรม 2 เรื่อง คือ ปฏิรูปด้านกฎหมาย (มาตรา 258 (ค)) ปฏิรูปด้านกระบวนการยุติธรรม (มาตรา 258 (ง)) โดยกำหนดให้มีการปฏิรูปตำรวจไว้เป็นการเฉพาะในมาตรา 260

นิติธรรมทางการ VS นิติธรรมในความเป็นจริง

ปัญหามหภาค 1

ประชาธิปไตย (อุปถัมภ์) VS การยึดอำนาจ (อำนาจนิยมดั้งเดิม)

- ทางแก้

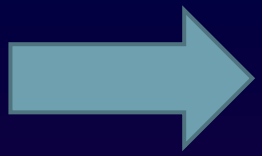
- สร้างประชาธิปไตยที่แท้จริงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

- การไม่สร้างเงื่อนไขและปัจจัยในยึดอำนาจ (ความรุนแรง,การทุจริต)

- การพลเมืองศึกษา (civic education)

ปัญหามหภาค 2

ความขัดแย้ง

ความรุนแรงและการละเมิดกฎหมาย

ทางแก้

ระยะสั้น → **Transitional Justice**

(ดูรายงาน คอป.,สถาบันพระปกเกล้า)

ระยะยาว → ลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรมในสังคม

ปัญหามหภาค 3

ความเหลื่อมล้ำทางสังคมกับการปฏิรูปตามแนวทางพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9

กรณีศึกษา ชาวเขากับการปลูกฝิ่น
ป่าสามอย่างประโยชน์สี่อย่าง

ปัญหามหภาค 4

ค่านิยมและทัศนคติไทยที่มีผลต่อนิติธรรม

- ทัศนคติลบ ต่อกฎหมายและบุคคลากรทางกฎหมาย
- กฎหมายศักดิ์สิทธิเฉพาะกับผู้ไม่รู้จักผู้ใช้กฎหมาย
- บังคับใช้กฎหมายเพราะ “มีรางวัล” นำจับ
- “จ่าเฉย”

ทางแก้

- การศึกษา การเรียนรู้
- การสร้างความตื่นตัว การรณรงค์
- พลเมืองศึกษา (civic education)

ต่อเมื่อแก้ปัญหามหภาคซึ่งเป็นเหมือนฐานรากของระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมไทยได้แล้ว การแก้ปัญหาจุลภาคแต่ละเรื่องก็จะทำได้ถูกต้องและรวดเร็ว

สวัสดีครับ